

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ З АКТУАЛЬНОЇ ТЕМИ

Постмодернізм і дискурс про відносність цінностей зумовлюють кризу при ухваленні рішень, оскільки в умовах юридичної невизначеності на перший план виходить балансування правовими цінностями і принципами, в основі чого є чесність в юридичній аргументації. Натомість чесноти є каркасом, скелетом конституційної демократії, цінності – м'язами, які приводять її в дію і наповнюють сутнісним змістом. Ігнорування чеснотами та маніпуляція цінностями властиві для авторитарних режимів, які схильні, залежно від наявності ресурсів, до ревізії світового порядку, заснованого на сталих правилах і цінностях.

Трансформація конституційного права в умовах війни розглядається у контексті підвищення інституційної спроможності держави як простору безпеки, спрямованого на захист прав людини. Рашизм є ідеологією, яка виражає вищість росіян над іншими націями і виправдовує концентрацію влади та насильство над підданими громадянами, а відносно інших націй – їх підпорядкованість російським інтересам і невизнання спільнот права на самовизначення, що є еманациєю акту агресії на порушення Хартії Організації Об'єднаних Націй. Рашизм є також наслідком того, що після колапсу Радянського Союзу не було засуджено численні злочини радянського тоталітарного режиму, на підставі чого і виник власне ресентимент щодо поновлення імперії. Україна, яка заснована на ключових ідеях конституційної демократії, стала жертвою збройної агресії, і зіштовхнулася з потребою відстоювати передусім власний державний суверенітет і територіальну цілісність. Їй протистоїть держава-агресор, що є уособленням неконституційного правління, зі свавільною владою, з відсутністю будь-яких конституційних обмежень, яка керується волею однієї особи, з повною зневагою до людської гідності, основоположних прав людини, норм міжнародного права та загальноновизнаних у цивілізованому світі принципів.

Під час війни право і політика не мовчать, а набувають інакший характер, і залежно від масштабів збройного конфлікту можуть трансформуватися. Демократичними засадами політичного процесу є гарантії безперервності діяльності парламенту та судових установ, а також підзвітність і підконтрольність уряду, який має бути інституційно ефективним і спроможним. Міжнародні судові установи також досягли консенсусу, що принаймні діє міжнародне гуманітарне право протягом війни і винні особи за його порушення несуть відповідальність. Захист конституційної демократії від агресора полягає у вжитті превентивних заходів проти агресії, яке досягається через дипломатію, обороноздатність країни й інституційну спроможність держави. Держава несе виконання завдань щодо невідкладного й оперативного реагування на загрози національній

державності та здійснення рішучої відсічі агресору при додержанні вимог міжнародного гуманітарного права та прав людини. Задля цього слід на майбутнє передбачити спеціальні процедури ухвалення рішень парламентом і публічною адміністрацією у разі настання екстраординарних обставин задля попередження та усунення невідворотних наслідків для національної безпеки і прав людини. Воєнний стан є особливим правовим режимом, який має на меті зберегти базові юридичні гарантії функціонування правової системи та недопущення безконтрольного управління органами виконавчої влади та військовим командуванням.

Конституційна демократія є інституціалізованою владою більшості, обмеженою конституцією задля гарантування прав кожної окремої людини та прав меншин, ідейним підґрунтям якої є ідеологія конституціоналізму, за якою будь-яка державна влада має поважати людські права, бути обмеженою верховенством права й конституцією та діяти на основі поділу влади. Якщо розглядати обороноздатну демократію як чесноту, то вона не зводиться лише до інструментарію забезпечення конституційних цінностей, а також є базисом інтерпретації основоположних конституційних цінностей – людської гідності, свободи, рівності, верховенства права, які підлягають ефективному і дієвому захистові. Доктрина *militant democracy* є важливою компонентою у забезпеченні нормального функціонування конституційної державності як інституційно спроможної в умовах війни. Застосування парламентських контрольних процедур при здійсненні урядом екстраординарних повноважень і використання грантових коштів посилює інституційну компоненту обороноздатності України, даючи змогу ефективнішому використанню обмежених ресурсів.

Інституційна спроможність держави виражається у здатності влади, зважаючи на наявні ресурси та засоби, приймати такі рішення, які можна реально виконати і втілити їх у життя, а рішення в умовах війни мають забезпечувати мінімальні стандарти простору безпеки громадян від злочинних дій агресора. У цих умовах зростає роль добросовісності як елементу цілісності особистості, здатної приймати справедливі рішення навіть в умовах тиску, та критерії до публічних службовців і суддів, що є чи не вирішальним чинником для мобілізації матеріальних і воєнних ресурсів задля рішучої відсічі ворогу у часи війни.

Концепція мережецентричної організації публічної влади означає набуття ваги як відносин ієрархії, так і горизонтальних зв'язків, що передбачає узгодження та координацію зусиль, тобто публічна влада абсорбує в себе також відносини гетерархії. Попри те, що концентрація ресурсів потребує централізації влади, водночас динаміка процесів під час війни зумовлює наділення самостійними компетенціями окремі ланки та поверхи влади задля забезпечення ефективного використання ресурсів та

невідкладного реагування на потенційні і реальні загрози конституційному порядку.

Критерієм лояльності слугує повага до цінностей конституційної демократії, зокрема суб'єктності України та її європейської ідентичності. Незважаючи на цілісність конституції після завершення війни, вона потребуватиме ревізії з огляду на сучасне розуміння прав людини та зв'язаність ними держави на засадах поєднання відносин ієрархії та гетерархії. Забезпечення захисту конституційної демократії пов'язане зі здійсненням заходів із подолання колабораціонізму, оскільки такі діяння атакують конституційну демократію, а самі особи, що його вчинили, підлягають обмеженню у доступі до публічних посад. На підставі ст. 4 Конституції України у Законі про громадянство України слід адекватно врегулювати підстави та порядок припинення громадянства України щодо колаборантів. Дерашизацію як сукупність заходів, спрямованих на подолання традиції імперськості та потенційного ресентименту, можливо здійснити через інструменти обороноздатної демократії, що має ґрунтуватися на впровадженні академічних та економічних свобод, місцевого самоврядування та субсидіарності в організації публічної влади.

*За редакцією
координатора актуальної теми
“КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ”,
доктора юридичних наук, професора,
директора Науково-дослідного інституту
порівняльного публічного права та міжнародного права
Ужгородського національного університету,
професора, доктора Українського вільного університету
МИХАЙЛА САВЧИНА*